Савка Дудар.

Новеля

Семена Земляка.

Дух віє куди хоче і нїхто не знає його шляхів. Звелить грудцї землї, щоб зробила ся душею, і душа виростає з грудки землї; звелить стеблинї зїля топтаній на шляху зробити ся ґенїєм, і ґенїй повстає з потоптаної стеблини.

Оттак подув духа перейшов над головою Савки, і Савка вродив ся музикантом. Дух сказав йому: „Даю тобі те, чого ти в мене не просив, і беру тобі те, чого-б ти менї не віддав нїколи; даю тобі ґенїй, а відбираю тобі спокій. Будеш творити, але будеш терпіти вічну спрагу невідомого; тебе буде тягти до безконечного, але в своїм житю ти не знати-меш нїчого крім муки. З проміня зірок ти збирати-меш мельодії, в гуркотї грому знаходитимеш акорди".

Сказавши се дух полетїв шукати иньших жертв, а Савка одержав душу, що мала не зазнати нїчого крім муки.

Задуманий і мовчазливий він любив самоту і блуканє, але не любив працї. В товаристві свойого пса він ходив Бог зна куди і вертав аж тодї, коли не ставало хлїба в його полотняній торбі. Коли його питали про що, не відповідав; коли його били, був нїмий. Лиш пес знав, лиш зорі знали, куди він волочив ся днями й ночами.

Днями в лїсї, ночами в полї та в ярах Савка слухав... музики. В тій безмірній концертовій залї осьвітленій зорями, умаєній зеленю, надиханій усїми пахощами, що йшли від збіжя й лук, душа хлопчини поринала в співучих хвилях, що долїтали до неї на крилах леготу або бурі. Він знав усї дрожаня розсипані над землею,

Generated on 2015-07-04 09:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442431
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

підхоплював навіть найнезамітнійші і записував у своїм мізку все те, що раз підхопив. У нього була своя теорія, своя система. Він знав, що деякі тони плачуть, а иньші сьміють ся; знав, що одні котять ся мов жерельна вода, а иньші падуть мов перли з розірваного намиста. Вітер, що свище і жайворонок, що дзвонить набожну пісню; пчола, що бренить тоненько і джміль, що гуде басом, — уся та орхестра захована в хмарах, у деревах, у сьвітах, — Савка знав її і щоб слухати її в тиші, тїкав із дому, ходив блукаючи далеко... Лиш його пес знав, лише зорі знали, куди...

З пів десятка сопілок висїло коло його пояса, а кождий з тих імпровізованих флєтів був відмінної довжини й грубости, кождий мав викликати иньші тони; та Савка не вмів заставити їх говорити разом, і се була найбільша мука його житя.

— Рудько! — мовив він инколи до свойого пса, — як би ти вмів дути в таку дїрку, ми оба зробили би музику. Але ти не вмієш нїчого, ти собака тай годї.

Тодї Рудько на знак задоволеня махав хвостом, лягав при ногах свойого пана і дрімав під свистїнє сопілки. Савка переривав сам себе:

— Нї, се не те! — буркотїв він. — Ще чогось... чогось не стає. Сопілка не каже всього.

І сперши ся ліктями на колїна, схопивши чоло в долонї, гублячись очима в степу він марив.

— Воробцї дурні, — говорив сам собі нераз, — вони не тямлять нїчого. Але соловій мудрий, жайворонок мудрий, покропивка мудра... вони всьо знають: вони співають. Ой, які вони мудрі! Вони такі малесенькі і нїхто не навчив їх сього...

І Савцї ставало сумно, бо пищавка не говорила всього; йому ставало сумно, бо він хотїв знати всьо... Що таке? Ой! оте таємне знанє, що вчить пташок співати, а чоловікови дає змогу зробити такий струмент, що викликає пісні в душі людській.

Родичі хлопцеві не знали, як довести до порядку сього непоправного волоцюгу. Бійка не помагала нїчого, приймав її мовчки; але раз побитий він ховав ся і не показував ся, поки не зголоднїв. Чим частїйше його били, тим довше його не бувало дома. Та ось одного дня вся родина зібрала ся на нараду і, бачилось, винайшла радикальний спосіб, щоб поправити непоправного.

— Йому одинацять лїт, — мовив старий Салеюк, — і він не береть ся нї до якої роботи? В таких лїтах усї господарські

Generated on 2015-07-04 09:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442431
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

дїти працюють, а наш лише сором робить родичам. Завтра заставлю його до плуга, нехай поганяє воли.

Савка затремтїв почувши такий невмолимий засуд, його серце бунтувало ся; та другого дня, з великим батогом із ґудзоватого мотузка в руцї вїн поганяв воли поперед свойого батька, і почала ся праця. Держачи в одній руцї батіг, а в другій воловід причеплений волам за роги, Савка бігав по борознах. А там у степу співав жайворонок, співали пчоли, все співало. Ой, мука!

— Гей, гей, волики! — кричав батько. — А в тебе нема рота, щоб крикнути, ти шибенику, ти дармоїде! Воли поснуть оттак ідучи! Кричи, собачий хлопче!

— Гей, гей! — повтаряв хлопець крізь сльози, що затуманювали йому зір.

Кілька хвилин робота йшла, бачилось, як слїд, але Савка, розсїяної вдачі, легко забував ся. В тій хвилї жайворонок підняв ся під небо, а його голос лив ся з гори сонячним промінєм, благословлячи працю рільника.

— Тату, — мовив нараз хлопець, — чуєте?

— Що таке?

— Співає... паде мов дрібні перли.

— Гей, гей, драбуго! Будеш їсти перли, як не стане хлїба.

Савка похилив голову і потюпав далї, а слїдом за ним волік ся його вірний Рудько. Се йшло так якийсь час. Нараз хлопець шарпнув раптово за воловід, що служив йому за поводи; спуджені воли метнули ся в бік, плуг перевернув ся, лемїш вискочив із борозни.

— Тату, — мовив Савка, — он там, у сухих бодяках дме вітер... немов у сопівку грає.

Сього було за богато. Салеюк розлючений, виведений із терпцю вхопив батіг із рук хлопця, вхопив його за плечі і ну-ж бити.

— Ти не гідний ходити за плугом! — кричав вїн, — і ти хочеш жити на сьвіті? І як могла земля видати таку душу, як твоя! Якийсь злий дух був при твоїм уродженю. Від самого вродженя ти проклятий, ти дармоїде, волоцюго, ти чортівський дударю!

Удари батога сипали ся без милосердя; нарештї Савка заверещав із болю. Рудько насторожив вуха; якусь хвилину вїн міркував, що воно дїєть ся — і зрозумів. Наїживши шерсть від хвоста до голови, бистрий як блискавка вїн кинув ся на старого і цїлою силою своєї пащеки вхопив за рамя руки, що держала

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 09:18 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442431
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

батіг, і зупинив битє. Селянин і собі-ж видав хриплий окрик; батіг упав на землю. З заіскреними очима, грізно вишкіривши зуби пес стояв між батьком і сином.

— А, поганець! — крикнув Салеюк. — Ти стілько-ж варт, що й твій пес, ти ходачнику, ти міхоноше! Чекай, драбуго, завтра підеш у степ пасти свині, бо се сором для плуга, се зневага для сьвятої божої землї дати тобі плентати ся по борознах. Дурний туман! Він чує сопівку, ади! Бачить, як перли сиплють ся з неба! Ах ти нуждо! Підеш за свиньми!

Щось немов проблиск радости прояснило нараз лице Савки, залите слїзми. Те, що батько вважав найбільшим упослїдженєм, хлопцеви видало ся найвисшим щастєм. Як то! гонити свинї! Але-ж се нїчого; але степ, свобода, ось у чім річ! Ой, свобода!

Та Савка зумів у пору запанувати над собою і не зрадити своєї великої радости. Аж вечером, коли був сам із Рудьком, він обняв пса і притулив до себе, цїлував його в морду і говорив до нього стиха:

— Люблю тебе більше, як тата. Завтра, Рудьку, завтра підемо в степ... розумієш, у степ!

Звір качав ся при ногах хлопцевих і, бачилось, зрозумів його безмірне щастє.

Ясний літнїй поранок застав Савку готового до виходу; чотири молоді веприки, випущені з хлїва, були поручені його доглядови. Мати подала йому полотняну торбу повну хлїба і солених огірків, велїла йому взяти палицю для держаня худоби в послусї і в належнім порядку, а коли все було готове, батько, все грізний, все невмолимий, показав Савцї свій затулений кулак і вважав потрібним дати йому научку на прощанє. Він мовив:

— Парубок у твоїх лїтах уміє вже гонити воли, навіть ходити за плугом, коли треба; але Бог мене покарав давши менї тебе. Ти стілько-ж варт, що й отсей Рудько; ти така сама собака, як і він.

Пес чуючи як говорили його імя, підняв морду на вітер, а почувши мабуть у непривітнім голосї селянина наближенє якоїсь нової бурі сїв при ногах Савки і вишкірив зуби на старого.

— Замість орати сьвяту землю ти підеш пасти свинї, ти лїнюху, ледащо, волоцюго! Нї Богу, нї людям ти не здав ся нї на що; ти не варт їсти того хлїба, що тобі дають. Іди-ж тепер, але як менї погубиш веприки, як не будеш пильнувати їх старан-

Generated on 2015-07-04 09:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442431
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

нійше, ніж було своє останнє. то горе тобі, дармоїде! Забю тебе на смерть! Забю тебе й твойого пса, розумієш?

В одній руці держачи палицю, а другою гладячи Рудька по голові Савка зі спущеними очима слухав сього упімненя.

— Старий, — мовила мати по тихо, — не пуджай хлопця! Ну, нехай яке лихо стане ся з веприком, він готов не вернути більше до дому. Чи-ж він тому винен, що Бог дав йому душу неподібну до иньших?

— Мовчи! Ти не розумієш нїчого! — І обертаючи ся до хлопця він мовив: — Затям собі мої слова! Кляну ся своїм житем, що воно не мине тебе.

Він копнув ногою пса і випхав хлопця за ворота. Мала громадка рушила, пішла. Савка квапив ся вийти на степ. Ох, степ! Який він був гарний під золотим промінєм сього ранку! Залитий сьвітлом і росою, тремтючий усїми голосами, що несли ся в безконечність, він розкривав перед Савкою сьвіт невловимих мрій і гармонії летючої мов сонний привид. Осяяний сонцем простір розлягав ся широко-широко як спокійне море, широко як небо, де золотисті головки цьвітів та козельцю виглядали мов зірки, що впали з неба на землю. А самота була така глубока, супокій був такий величнїй. Лиш легесенький вітер бігав по росї, лиш невидимі співаки голосили пісню житя і щастя.

На сей вид Савка зупинив ся на хвилину. Він не аналїзував те, що бачив — такий спосіб думаня був недоступний йому — він відчував. Бальсамічний подих поля, пташки, що розмовляли з Богом, роса, що заплоднювала землю своїми слїзми і цьвіти, що пили росу, — вся та величня поема природи поразила його душу, темну, та про те богату всїми силами нерозвитими, але дужими; його обхопила якась невідома течія, що надходила десь із далека і розливала ся над ним, як соняшне промінє розливало ся над степом. І як степ приймає те промінє не знаючи, відки воно йде, родить цьвіти не знаючи по що, так само й Савка приймав сю таємну течію і вся його істота співала, тремтїла та рвала ся до чогось сьвітляного та невідомого.

— Рудьку, — мовив він до пса, — бачиш? Підемо далеко, далеко, дуже далеко! Степ великий.

Рудько підскакував із радости; уважнїйший від свойого пана він зганяв до купи непокірну черідку всяк раз, коли бачив, що вона розходить ся та не хоче слухати.

Generated on 2015-07-04 09:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442431
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Під полудень вони отак дійшли до стіп високої могили, з якої вершка можна було окинути оком величезний шмат рівнини. Озерце води утвореної з весняних дощів і захищеної від сонця густим зїлєм вилискувалось недалеко від могили і відбивало в собі синяву неба.

— Рудьку, — мовив хлопець, — пора би нам спочити! Приляжмо та поснїдаймо.

Від бохонка хлїба, який дала йому мати, Савка відкроїв часть для себе і часть для пса, і на сю пору забув про веприків.

Скінчивши снїданє хлопець видобув свої сопілки, розложив їх на траві, починаючи від найкоротшої і найгрубшої, а кінчачи найдовшою і найтоншою. Він попробував їх пальцями одну за другою і буркотав по тихо назву кождої з них:

— Джміль, пчола, покропивка, жайворонок, соловій. Ось і всї.

Вдивляючи ся в струменти, напружено вслухуючи ся в звуки, що припливали в подувом вітру, він сидїв задуманий. Нарештї взяв одну сопілку.

— Бачиш ти, — мовив, — соловій має троякий голос, немов три слова; а сопілка не може вимовити їх. Ой, знаю добре, що не вимовить, бо в неї нема соловієвого розуму.

Добру хвилю він дув у сопілку і по даремних зусилях, щоб передати спів пташини, зупинив ся зневірений. Пес глядїв на нього.

— Рудьку, Рудьку! — крикнув хлопець, — се не так треба грати. Соловій не так співає. Ану я попробую голосом. Рудьку, послухай трьох слів соловієвих!

Він кинув у степ першу фразу мов протяжний свист пташини, потім другу, що покотила ся прудко, і нарештї третю, що тремтїла мов трілєр. Пес нащурив вуха, а коли заохочений сим знаком Савка продовжав свій концерт, Рудько почав озирати ся цїкаво, а далї кинув ся нишпорити по високім буряні шукаючи пташка, який, бачилось йому, був десь близько. Щасливий, урадуваний своїм успіхом, маючи в Рудькови такого слухача та непомильного судію, хлопець наслїдував то соловія, то покропивку, а одурений пес слухав з чим раз більшим зацїкавленєм і раз-у-раз нишпорив махаючи хвостом. Радість Савкова була величезна; він обіймав наївну й інтелїґентну звірюку.

— Спочинь тепер, — мовив він, — я заграю на сопілцї. Заграю тої, що плаче, слухай!

Generated on 2015-07-04 09:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442431
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Мельодія поплила зьвільна, сумовито. Савка не зупиняв ся; на крилах пісень його дух улїтав. Куди? або він знав? Він блукав очима в далечинї; сказав би, він гонив за тонами, що втїкали, що щезали перед ним у просторі, так як сьвітло віддалюєть ся і гасне.

Концерт трівав довго. Сонце вже підбило ся геть у гору; зможений денною спекою Рудько, простягши ся в тїни будякового корча спав і хропів; пчоли прилїтаючи здалека збирали з цьвітів щорічну данину; метелики своїм мовчазливим летом хвилювали прозоре повітре, а Савка не переставав грати. Та коли спека ще дужше змогла ся, він також почув, що ломить його сон; його пісня тяглась жалібно і легенько втихала, нарештї замовкла, сопілка висунулась на землю, отяжіла голова хлопцева похилила ся на бік Рудька і Савка заснув.

Продовжені тїни великих будяків означали досить пізну пору дня, коли він прокинув ся. Він повів очима по степу і раптом у його душі віджила згадка про веприків повірених його доглядови.

— Ай, а веприки?... Де мої веприки?

Він не знав, Рудько знав ще менше. Хлопець пригадав собі, що бачив їх, як купали ся в болотї калюжі, але тепер бачив там лиш одного; а деж три иньші?

— Рудьку! — крикнув розпучливо хлопець.

Пес збуджений зо сну скочив на задні ноги.

— Рудьку, — кричав Савка, — веприки пішли кудись, а ти не бачив нїчого!

Пес потряс вухами, пошкрябав ся в бік і глядїв уважно на свойого пана.

— Шукай! — мовив сей, — шукай, а то мене забють на смерть... і тебе також, не чув хиба? Шукай!

Він свиснув що сили і показав псови останнього веприка, що лїнивійший від иньших доси ще купав ся в водяній калюжі. Розбуджений хлопцем Рудько, бачилось, зрозумів його смуток; задерши хвіст у гору, вітрячи носом він кинув ся в бурян.

— Шукай, шукай! — повтаряв Савка плачучи.

Пес і хлопець бігали по степу. Минали години, сонце хилило ся на край обрія, а веприків анї слїду. Як то? Згубили ся? вкрадені? Ой, аж тепер будеш знати, як грати серед свиний і збирати перли, що падуть із неба! Переляканий, задиханий хлопець

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 09:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442431
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

вернув до могили, де все ще застав одного веприка, що лежав простягши ся на краю калюжі. Він ізняв із себе шкіряний поясок, що замість оздоби був надітий поверх широкого, червоного пояса; тихенько наблизив ся до сонної скотини і завязав вузел на одній його задній нозі. Хоч сю останню скотину мав отсе в руках; але згубивши три иньші що мав робити тепер? Вертати до батьківського дому? Вертати, щоб там його забили на смерть, його й його пса, якого він любив більше, ніж батька? Що за розпука! Ні, він не верне до дому; піде в степ, і першому лїпшому, кого здибле, він розповість своє нещасте, попросить у нього захисту й опіки для себе й для Рудька; а в відплату за сей захист дасть йому свого веприка. Ось як! Повзявши сю постанову він пустив ся йти на-вгад, ведучи на ременї веприка і супроводжений із заду псом.

[Конець буде.]

Із французького переклав

Іван Франко.

Generated on 2015-07-04 09:13 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442431
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Савка Дудар.

Новеля

Семена Земляка.

(Конець).

Синяві сумерки спускали ся на степ і затемнювали його; декілька зірок уже визначилось на тихім, глубокім небі. Щоб потішати себе Савка, витягнув сопілку, яку називав пчолою. Він наготовив ся заграти щось таке, що плаче, коли нараз вітер доніс до нього запах диму і далекі голоси струнного інструменту.

Що се таке? Що за диво? Чи се степ грав так, чи може злий дух самоти, що любить заманювати запізнених мандрівників? Хлопець зупинив ся надслухуючи; музика, ослаблена через віддаленє, бренїла раз у раз.

— Хто се може грати? — запитував себе приблуда. — Аджеж у сьому боцї нема нї села, нї хутора, нї хати, нїчого...

Рудько вітрив здалека і глухо гарчав.

— Будь тихо! — сказав Савка. — Не сьмій гавкати.

Пес наїжив ся, але здавив своє гарчанє.

Савка не був боягуз; він знав степ, знав ночи проведені під ясними зорями в якім будь ярі або під забутою копицею сїна; він знав волоцюг, яких здибав від часу до часу, а з деякими навіть був у побратимстві. Але людська музика в тім відлюдю, се було щось таке, чого доси він не здибав нїколи. Хоч не боягуз, він був цїкавий, а попиханий любовю до музики він подав ся в напрямі до звуків, що долїтали до нього чим раз виразнїйше.

— Хтось грає, хтось грає! — повторяв хлопець. — Тихо, Рудьку, тихо, не гавкай!

Generated on 2015-07-04 09:41 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442431
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Тягнучи опірного веприка, забувши про трьох иньших загублених, він побіг у напрямі, звідки виходили таємничі звуки.

— Хтось грає, хтось грає! Рудьку, біжім!

Музика, ще злегка приглушена, розливала ся по соннім степу; здавало ся, що вона раз піднїмає ся до синьої високости, то знов губить ся в сїрій вечірній глибинї.

— Хтось грає, хтось грає! — повторяв Савка.

Але веприк був глухий на се вухо; сердитий за те, що його вели на привязи, непокірний розказам як усяка свиня, він шарпав ся під тиском ременя і квичав що сили. Тодї Рудько люто кинув ся на нього, вхопив його за хвіст, струснув його за голову і причепивши ся до його вуха, яке держав міцно в зубах, попровадив його звільна, тріумфально. Ся пекольна музика заглушила иньшу, небесну, що доходила хто зна відки.

— Чорте вталапаний! — кричав Савка. — Подумав би, що верещиш навмисне, аби не дати менї чути. Пусти його, Рудьку, а то він рипітиме до завтра.

Пес пустив вухо брудної скотини і настав зглядний супокій.

Нараз, на тлї глубокої, чим раз густїйшої пітьми Савка побачив блиск великого огнища; здавало ся, що там була також невидима орхестра. Сим разом хлопець розпізнав скрипку, бубен з дрібними срібними брязкальцями і щось немов сопілку, але далеко голоснїйше, чистїйше від усїх тих сопілок, які він майстрував доси.

Зачудуваний, причарований він зупинив ся без руху. Серце в нього било ся, кожда жилочка в його тїлї тремтїла як струни інструменту за потягом смичка.

— Ой Боже мій! — скрикнув хлопець. — От як би то хто міг навчити мене грати так, як грають оті там!

В тій хвилї скрипка немов заговорила людським голосом, глубоким і поважним, а брязкальця трясучи ся рясним дощем звуків відповідали їй приємним, жартливим сьміхом.

Веприк не квичав уже: Савка міг тепер чути цїлість тої дивної орхестри. Ой, якаж вона була гарна! Серед тихої ночи, під зоряним небом, серед безмежного степу музика, тай ще яка музика! Він нїколи не чував нїчого подібного. Кождий звук був теплий, іскристий, немов прискав искрами з якогось огнища; флєт співав і його голос лив ся по степу лагідний, мягкий, мов пух

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 09:41 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442431
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

цьвітів уношений вітром, мов добре слово, яким закохане серце промовляє до другого серця.

Пробігши значний шмат дороги так швидко, як се було можна з упертим та непокірним веприком, Савка нараз опинив ся перед несподіваною та незвичайною появою. Довкола великого горючого огнища він побачив рухи якихось людий зі смаглявим лицями та кучерявим волосєм. Казанок завішений на зелїзнім триніжку хитав ся над огнем; великий віз, накритий полотняною будою, займав осередок осьвітленого місця. Дїти зовсїм голі, дївчата й хлопці в суміш, перевертали ся перед огнем і бавили ся з великим медведем, що мав на собі ланцюх присилений до ніздрів і відповідав на їх крики комічними рухами і глухим муркотанєм. Осьвічені фантастичним блиском огнища жінки, також мало не голі, стирчали мов розхрістані відьми, мов пекольні привиди; а далї величезне шатро, задом оперте о віз, простягало до землї свої фалди з подертого полотна, полатаного, почорнїлого від дожджу та дорожної пиляки. Троха одалїк від огню, серед простору менше занятого, кілька мужчин творило орхестру. Старий грав на скрипцї і, бачилось, проводив иньшим музикантам, що достроювали ся до нього.

Широко отворивши рот і очи Савка під ослоною ночи придивляв ся тій дивоглядній картинї.

— Циганський табор! — сказав він по тихо.

Рудько завітривши медведя і весь сей невідомий сьвіт, подавав палкі знаки неспокою та зворушеня.

— Тихо! — командував Савка.

І не думаючи нї про яку можливу небезпеку він дав себе вколисувати та впоювати всевладній силї тої горячої, мальовничої, зачарованої музики. Гарчанє пса долетїло нарештї до слуху Циганів. Занепокоєні без сумнїву тим, що вони не самі, деякі мужчини віддїлили ся від табора і рушили просто до Савки. Хлопця окружили і повели. Одною рукою тягнучи свойого веприка, а другою держачи Рудька за довгі кудли на карцї, отак він станув перед чорною громадою. При видї сеї наглої появи орхестра зупинила ся і загальний розрух счинив ся в цыганському таборі. Старий скрипаль, що, бачилось, був головою банди, наблизив ся до хлопця і придивлявсь йому уважно.

— Що ти тут робиш? — запитав його.

— Слухаю музики... я прийшов...

Generated on 2015-07-04 09:46 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442431
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

— Аріме, — мовив по тихо до начальника один із тих Циганів, що привели Савку, — ся свиня певнїсько крадена. У хлопця мабуть легка рука, ади!

— Ти вкрав його? — запитав старий показуючи на веприка.

Хлопець, сим разом переляканий, не відповів нїчого, та заким мав час отямити ся, Цигани відібрали в нього веприка. За кілька хвиль табор залунав голосним рипінєм скотини, коли її різали.

Всї посїдали коло огнища, готовили велику вечерю. Циган, що його кликали Арімом, розпитував хлопця далї.

— Ти звідки?

— З села.

— З якого села?

— Он звідтам.

І Савка показав рукою в напрямі, де сходив місяць.

— Що робиш у степу?

— Граю.

— А веприк — був крадений?

— Коли верну до дому, батько забє мене.

Що до сього пункту він не хотїв сказати нїчого більше.

— Візьмім його з собою, він нам здасть ся, — повторяв Циган, що вже обзивав ся перед тим.

— Лишиш ся з нами, — мовив Арім, — але коли попробуєш утїкати, житє не твоє.

Савка почав плакати. Переляк здавлював його серце, але надумавшись добру хвилю він мовив хлипаючи:

— Бодай навчіть мене грати так як ви.

— А ти музика?

— Ой, або я знаю? Але в голові у мене щось таке чуєть ся, таке... Або я знаю, що таке? Я рад би грати, грати... День і нїч чую співи... Співи всюди, всюди... Хочу грати.

Осьмілившись він показав свої сопілки. Арім згірдно зирнув на них.

— Се дудки, се не варто нїчого, — мовив він. — От скрипка, вона гарна, вона говорить.

— Ой, знаю, що говорить. Навчіть мене грати; я не тїкатиму від вас нїколи, робитиму все, чого захочете.

— Ану, — мовив старий, — бери свої дудки; я заграю, а ти слухай, а потім гратимеш за мною.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 09:46 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442431
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Савка не зводячи очий із музиканта, загіпнотизований звуками, що лились-розливали ся, слухав тремтячи, просьвітлений. В тій хвилї екстази він забув усе: і чорних, грізних відьом, і свого остатнього веприка, якого вони вкрали, і свою власну особу, що зробила ся чужою власністю. Вся його душа, все його житє висїло на чародійській скрипцї; він дихав упиваючись її тонами.

Ах, так, він піде в Циганами, він навчить ся грати як вони. Батько не знатиме про нього нїчого, не вбє його. Лиш одна музика порушуючи серце захоплене нею може зродити почутє безпечности і довіря, покрити забутєм смуток і небезпеку. Під переможним впливом сеї чудотворної сили Савкова трівога уляглась, неволя у Циган перестала видаватись йому такою ненависною. Ануж вони навчать його грати, а коли він посяде сю тайну, що переслїдувала його ночами, мучила днями, то про все иньше йому байдуже. Він матиме музику, то матиме й свободу.

Поки хлопець стояв недвижний і затоплений у екстазї, Арім торкнув його, щоб грав за ним.

— Ти вже досить наслухав ся, тепер грай, — мовив він.

Така вже вдача душ наділених інтуіцією, що досить їм одної музикальної фрази, щоб довести їх до зрозуміня і засвоєня цїлої ідеї, що нагло відкриваєть ся їм. Як усї майже вроджені артисти, Савка мав інтуіцію невідомих річий і ненаситну жадобу, що перла його до їх пізнаваня.

В тій рішучій хвилї утворив ся невидимий звязок між томленим духом хлопчини і душею вітхненого Цигана. Анї один, анї другий не міркував про се, і коли хлопець почував, що тут є щось таке, що опановує і підневолює його, Циган сьвідомий своєї сили почував потребу, щоб хтось подивляв його.

По наказу скрипаля Савка взяв дудку, що називала ся соловієм і наслїдував капризну та повну перескоків мельодію, що тремтїла під смиком віртуоза. Здавало ся, на сьвітляній дорозї гармонії два ґенії, оба невироблені, оба могутні, стрічали ся і розуміли себе, бо коли скінчив ся сей дивний концерт, Арім довго глядїв на хлопця і промовив до нього:

— Навчу тебе грати.

— Ах, візьміть мою душу, лише дайте менї музику! — кричав хлопець.

Циган усьміхнув ся на всї свої пишні, білі зуби і відповів:

— Будеш грати на скрипцї.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 09:46 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442431
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— На скрипці!... Вона казатиме менї все, правда?

— Все.

В степу, під звіздяним наметом, перед огнищем табору розпочала ся для Савки школа музики, школа свобідна, дика, розчіхрана. Ах, свобода! степ! Музика любить їх, душа в них губить ся, думка творить. Се безконечність.

А рідне село? А батьківський дім? Чи хлопець не побачить їх більше?

Овва, а по що? Бог штуки заздрий і виключний; він забирає все у тих, що люблять його, і Савка віддав йому все: і батька, що бив його, і дім, де він був нещасливий і свою бідну душу томлену вічною спрагою. Нїчого не лишив собі окрім пса.

І житє поплило. Приємне? Нї. Незалежне? Так. Сьогоднї тут, завтра там, раз на право, раз на лїво; иноді ситий, часто голодний — бо не що дня трафляло ся різати веприка. Савка жив під шатром номадів, під зоряним небом, жив, бо коло нього була музика.

Дух старого Аріма не був йому ворожий: музикальний ґеній Цигана відчував ґеній хлопця і не вміючи навіть назвати того почутя, що зародилось оттак, той чоловік із бронзовим лицем, із огнистим поглядом полюбив того хлопця з білявим волосєм, з синїми, замисленими очима.

— Він не з нашої крови, — мовив голова табору, — але у нього в серцї скрипкові струни.

Сим сказано все.

Батько Савки згубив усякий слїд утїкача. Де його шукати? як? Та про те його шукали, бож будь що будь хлопець усе таки дитина, а нарештї свинї!...

Днї минали; дома ще надїяли ся; та коли минули тижнї й місяцї, всяка надїя щезла і мати мовила до батька:

— Мій син пропав, мої очи не побачуть його більше. Се ти, поганий старцуне, відстрашив його.

— Е, що там! А мої свинї нїчого не значать? — відповів старий.

— Ти був з ним занадто острий. Коли-б лише він був живий, мій бідний хлопчик!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-04 10:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442431
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Минуло пятнацять лїт.

Одного дня в Савковім родиннім селї селяни побачили незнайомого молодого чоловіка, без сумнїву мандрівця, що прийшов із далека. Пiд своєю буркою він мав скрипку старанно завинену; обік нього була гарна жінка з волосєм чорним як вороняче крило, з очима темними як ніч, глубокими як безодня.

Сумний і понурий він вийшов із села, та дійшовши туди, де була його крайня границя, він обернув ся напруго немов посилаючи остатнє прощанє місцю, якого може не мав бачити більше. Його погляд блукав по полю і спинив ся нарештї на хатчинї, ослоненій тїню старої грушi. Незнайомий довго придивляв ся тій білій хатчинї захованій у тїни і заплакав.

— Зоро, — мовив до жінки, — се була моя хата.

— Тобі жаль?

Мужчина не відповів нїчого.

— Жалуєш, — повторила жінка, — і плачеш. За те я не жалую бути твоєю. Я волїла тебе, нїж мужчин моєї крови. Я люблю твої очи, синї як небо лїтного вечера, люблю твоє волосє золоте як вечірнє сьвітло. І я пішла за тобою.

— О Зоро, Зоро! Я люблю тебе... Але се моє село, мій дім, і тут — що порадиш! Щось плаче в мойому серцї.

— Тиж уходив до свойого дому, ти говорив своїм, хто ти такий, а твої!... Твій батько вмер, твоя мати вмерла, твої брати вигнали тебе. Вигнали як волоцюгу, як ошуканця!

— Мене мучила туга, я хотїв побачити...

— Вертаймо до табору. Старий Арім навчив тебе грати, дав тобі свою скрипку, що співає немов людським голосом. Брати Цигани лїпші, як твоя рідня, табор лїпший як твоя хата.

— Ходїмо ще на кладовище, — мовив мужчина сумним голосом, — а потім...

— А потім до моїх?

— Так... до твоїх.

Сїльське кладовище було в степу; здалека видно було берези, що стояли на могилках.

Надходив вечір; звільна западали сумерки. Мужчина й жінка вийшли з села і подались стежкою до кладовища. Самота обняла їх.

— Зоро, — мовив мандрівець, — проведемо тут ніч. Мертві не прогонять нас. Але як віднайти могили моїх родичів? Нема

Generated on 2015-07-04 10:30 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442431
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

кому показати менї, де вони лежать, а хрести подібні всї один до одного.

— Заграй, — відповіла жінка. — Може могили подадуть знак і ти знайдеш тих, кого шукаєш.

Лїтня ніч обгорнула степ, глубока тиша залягла між небом і землею, білявий місяць виринав на краєвидї.

— Заграй, — повторила Зора, — се буде так, як там у таборі.

Мужчина сїв на однім гробі і витягнув скрипку. Серед величнього спокою сеї нічної години гробовища почули пісню.

Поклавши голову на колїна артиста жінка спала або марила. Нараз промовила до нього:

— Ти граєш не так, як Арім. У нього від скрипки йде огонь... а у тебе... Ах, Савко, здаєть ся, що берези плачуть і кладовище тремтить.

— Се моя душа плаче.

Другого дня в селї оповідали, що люди, які нічю проходили побіля кладовища, бачили якісь тїни, що блукали по над могилками і чули, як із гробів ішла музика. І ще казали, що степові духи, розбуджені сею музикою, з найдальших закутків позлїтали ся темним простором і хлипали.

Але то була ніч, і нїхто не посьмів доступити до місця покійників.

Се певно були душі, що розмовляли з Богом.

Із французького переклав

Іван Франко

Generated on 2015-07-04 10:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442431
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN